

REVELAȚII ETICO-ESTETICE ÎN CREAȚIA STURDZIANĂ

Dr. Lidia TROIANOWSKI

MORAL-ESTHETIC IDEAS IN THE WORK OF THE AL. STURDZA

The author examines the moral-esthetic concepts in creations of the Bessarabian scholar of the XIXth century Alexandru Sturdza. His work was centered on the problems of moral, aesthetic and the need to value the principles of Christian religion.

„...a face bine înseamnă a jertfi prezentul în favoarea viitorului...”
Alexandru Sturdza

Solidaritatea cu veacurile și mileniile, aspirațiile și idealurile, succesele și eșecurile trecutului, adică cu istoria, apropierea de orizonturile ei, constatăm, mai rămâne dincolo de atenția și interesele noastre, moment deseori necondiționat, însă de cele mai multe ori dictat de anumite considerente ideologice și politice, fapt ce determină stringența necesității de depășire a situației menită de a vitregi nu numai cultura neamului, dar și a umanității în general de fenomene, evenimente, personalități ce merită cu certitudine atenția și respectul generațiilor. Adresarea la istoria neamului creează oportunități nelimitate de plasare în prim-plan a vieții și activității unor personalități care au adus un indiscutabil obol în procesul conturării tezaurului cultural autohton. Or, *lato sensu* valorificarea și promovarea valențelor valabile și viabile fundamentale și tradiționale ne oferă șanse serioase pentru a păși în dimensiunile timpului capabili de a rezista tentațiilor și surprizelor realității. Istoria este memoria generațiilor în care valențele se stochează, ultimele, cerând și o atenție deosebită, trebuie să fie promovate, consumate, asimilate, deoarece numai valorile sunt capabile de a angaja integral personalitatea omului în opera de făurire a viitorului ce se fundamentează pe elementul experienței trecutului. Prin urmare, grija față de istoria și valorile naționale o considerăm stringentă și întemeiată, deoarece demnitatea și mândria unei națiuni poate spori numai prin opera apostolilor morali și spirituali ce perpetuă în inimile și conștiința urmașilor.

Oportună mențiunea că procesul de promovare a valorilor specific naționale se află într-o corelație directă nu numai cu tezaurul, experiența pe care

ne-au lăsat-o cu generozitate premergătorii noștri, dar și cu opera de completare a „spațiilor albe” din istoria proprie. Rămânând în logica celor susținute, vom încerca să elucidăm un segment destul de important propriu activității personalității notorii a lui Alexandru Sturdza (1791-1854) – concepțiile sale estetico-morale.

Reprezentativ gânditor al secolului al XIX-lea, atât în plan național, cât și universal, datorită faptului că s-a manifestat ca un promotor consecvent al concepțiilor de clasă, opera sa pe parcursul a mai mult de opt decenii pur și simplu a fost vădit ignorată. Cu alte cuvinte, erou captiv al timpului și evenimentelor în care a lăsat o considerabilă urmă atât în plan științific, cât și în cel politic, Al. Sturdza, pentru cea mai bună parte a secolului XX, rămâne a fi o personalitate tabu. Or, trecut prin oficiosul filtru ideologic, monarhicul descendent a fost tratat ca un „conservator care a demonstrat concepții politice foarte reacționare”(1).

O retrospectivă asupra operei vieții compatriotului nostru ne demonstrează cu elocvență că fenomenul Sturdza reprezintă pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea nu numai o marcantă personalitate, generos binecuvântată cu talent, erudiție, capacitate creatoare, consacrare idealurilor spirituale, dar și o întreagă epocă ce a trecut sub semnul unui neobosit misionarism moral. Moștenirea lăsată de el vine să ne convingă că exegetul a fost și va rămâne unul din categoria acelor oameni care, prin rolul și locul lor în destinul unui popor, devin o necesitate incontestabilă. Exponent de valoare al neamului, diplomatul, pedagogul, sociologul, esteticianul, filosoful Sturdza în permanență a căutat cu înfrigurare să vehiculeze idei, să redreseze situații, evitând cu perseverență *aurea mediocritas*, astfel înscriindu-și numele în galeria de personalități celebre ale culturii noastre ca unul dintre cei mai infatigabili animatori și îndrumători spirituali.

În scopul evitării caracterului impedimentar și a sistematizării complete a datelor despre frământările intelectuale ale avizatului mentor spiritual, precum și a unei comprehensiuni adecvate a valențelor operei sale, vom apela la o simplă catalogare a numelor unui șir de personalități de talie universală care unanim elogiază meritele monarhicului descendent - Goethe, Bayron, A. Pușkin, N. Cernășevski, M. Pogodin, D. Pisarev, I. Aksakov, F. Nidhel, M. Kogîlniceanu, N. Scriban, F. Scriban ș.a., or, a pune la îndoială sau a bănui de subiectivism sau tendențiozitate aceste personalități ar fi o eroare condamnată.

O abordare pluridimensională a operei lui Alexandru Sturdza ne permite să evidențiem că, deși gânditorul și-a distribuit talentul într-o multitudine de domenii, totuși în mare măsură rămâne imuabil fidel

intereselor vizavi de problemele de ordin estetic și moral, câmp ideatic pe care-l escaladează cu succes într-un șir de opere: *Apărarea Ortodoxiei*; *Manualul pravoslavnicului creștin*; *Credința și cunoașterea*; *Scrisori despre îndatoririle sfântului clerș.a.*, precum și în multe lucrări cu caracter publicistic: *Ideal și imitație în artele frumoase*; *Considerente despre etimologie și estetică în raport cu istoria și științele antichității*; „*Arzamasul*” în timpul domniei lui Alexandru I; *Convorbirea admiratorilor slovei ruse și „Arzamasul”*; *Prinos amintirii despre Jukovski și Gogol ș.a.* În sens univoc consemnăm că, în tratarea și interpretarea problemelor de factură estetică și morală, autorul deconspiră o manieră proprie care se evidențiază mai ales prin faptul că problemele nominalizate sunt abordate în strânsă legătură cu cele sociale și politice, astfel ele formând un corp comun de cele mai multe ori. Cât privește concret preceptele sale de speță morală, subliniem că ele se mențin în hotarele principiilor religiei creștine, doctrină cu perseverență și consacrare promovată de-a lungul anilor. Pe acest temei, glosând asupra naturii scrierilor sale, ne vedem determinați să oglindim următoarele aspecte distinctive: 1. autorul se lasă impulsionat de teoriile fundamentale ale lui Aristotel, Schelling, Lessing; 2. apelează la o riscantă formulă de expunere a materialului ce se nuanțează printr-o junglă de comentarii, clasificări, raționamente în care ideile cer să fie desprinse, fracționate pentru o testare mai temerară; 3. nu evită tonul moralizator, care adesea coboară până la un didacticism intolerabil.

Documentându-ne asupra lucrărilor lui Al.Sturdza, înregistrăm că interesul său față de problemele morale sunt condiționate de necesitatea punerii în valoare și a promovării adevărilor credinței. Aspectele, problemele, categoriile abordate în *Apărarea Ortodoxiei* și în *Cartea creștinului ortodox*, prin diversitatea și complexitatea lor, vin să ni-l elucideze ca pe un adept consecvent al idealurilor creștinismului, care nu numai că acceptă dogmele lui, dar luptă cu consacrare pentru răspândirea, respectarea legilor divine în rândurile maselor largi și în special ale tineretului. Consemnăm că diversitatea și complexitatea aspectelor oglindite de neobositul cercetător ne pun în situația de a le selecta și evidenția doar pe cele mai majore: virtute și viciu; toleranță, credință, rău și bine; adevăr; ambiție, egoism, dragoste, fericire, libertate ș.a.

Poziționându-se deliberat pe poziții idealiste, un considerabil spațiu al eticii sale gânditorul îl rezervă cercetării omului în contextul relațiilor social-morale și religioase. Pentru el, omul – creație divină, constituie hotarul de intersecție între Creator și lumea reală. În aserțiunea lui Alexandru Sturdza,

individul uman este superior tuturor și toate din lumea reală, acest avantaj fiindu-i conferit de către cele trei categorii: Binele – principiul conservării; Răul – creativul universal și Frumosul fizic – emblema perfecțiunii supreme în limitele timpului și spațiului. Perfecțiunea existenței individuale și sociale, consemnează Sturdza, este condiționată de patru legi: a cerințelor, naturală, social pozitivă și relevantă, deoarece omul se manifestă în permanență și simultan ca ființă organizată, inteligentă și sensibilă, sociabilă, nemuritoare și decăzută. Plecând de la cele nominalizate, autorul pune în dezbatere problema importanței unei activități orientate a omului ce i-ar permite să descifreze lucruri, fapte care-l înconjoară, însă mai rămân acoperite în vălul ignoranței, aspect ce i-ar facilita tribulațiile de căutare a răspunsului la două întrebări primordiale pentru umanitate – destinul și evoluția. Astfel, exegetul alunecă spre enunțul unor recomandări care se cer a fi respectate în acest anevoios drum al căutărilor, conform lui una din condiții ar fi că omul trebuie să înceapă cu cercetarea esenței și existenței proprii pentru a nu se rătăci în „diversitatea cauzelor care acționează asupra ființei sale și o modifică în mii de feluri” (2). Justificat din punct de vedere ideatic, Sturdza face o incursiune în statutul legilor care impun individului uman nu numai drepturi, ci și obligații întâi de toate, sesizând simultan aceeași situație și în cazul relațiilor internaționale, or „națiunile sunt asemeni indivizilor” (3), aceleași cerințe de satisfăcut și datorii de îndeplinit. Reala și profunda erudiție i-a permis gânditorului să realizeze o ierarhizare a necesităților sau cerințelor unei nații – false, reale, parțiale, generale. Influențat de situația social-politică și economică proprie spațiului basarabean din prima jumătate a sec. al XIX-lea, el rămâne absolut convins că o națiune în calitate de datorie majoră trebuie să aibă în permanență următorul scop, și anume „să rămână nealterată” în procesul mișcării universale. Fără îndoială, sunt niște opinii destul de îndrăznețe, dacă ținem cont de perioada în care promova astfel de aserțiuni.

În linii mari, concepția etică a lui Al. Sturdza nu poate fi privită ca o apariție absolut originală, or ea se nuanțează ca o continuare naturală a unor teorii anterioare. *Ut supra*, *Apărarea Ortodoxiei* – prima manifestare în lumea ortodoxă a „teologiei laice”, care poartă o sensibilă tentă polemică anticatolică, precum și oglindește reflecții ce vizează relația om – morală – religie. Consemnăm că opusul nominalizat reprezintă una dintre cele mai fundamentale realizări sub semnul „teologiei laice”, care-și propune drept obiective apărarea integrității și idealurilor bisericii ortodoxe. În sens univoc, *Apărarea Ortodoxiei* nu numai că nuanțează un studiu comparat al valorilor,

idealurilor celor două biserici – catolică și ortodoxă, dar ne anticipează și o amplă panoramă cu specific filosofic și moral menită să ne faciliteze înțelegerea adecvată a subiectului investigat: ce este omul; armonia existenței umane; ansamblul cunoașterii umane; rolul, rostul religiei și al științei în viața cotidiană; parametri psihologici și spiritual-morali proprii unui popor, națiuni.

Deschisă unor interpretări și caracterizări diferențiale, dominantă centrală în procesul conceptualizării omului, proprie operei sturdziene, rămâne a fi cea idealistă sau antinaturalistă, care desemnează individul uman ca pe o ființă deosebită datorită particularităților ontologice și axiologice. Suita aserțiunilor cărturarului la acest aspect ne elucidează cu precădere că autorul neagă cu intoleranță atitudinea naturalistă față de problema antropologică, în vogă la acea perioadă, demonstrând cu o asiduitate bine temperată ideea că apariția omului și a altor ființe se datorează în exclusivitate Creatorului. Fără a eluda latura emoțională, Sturdza înaintea o propoziție asertivă cu privire la esența creației divine primordiale – omul, care se manifestă ca o ființă cu caracter temerar, fie moralmente ca produs al rațiunii, al sentimentului și al voinței, fie că în întregul ansamblu de parametri, astfel sesizăm în el „principiul gândirii, vieții și formele materiale”, sau îl cercetăm în contextul raporturilor sale cu universul și semenii săi, adică ca pe o ființă activă și bine structurată. Gândirea, cuvântul și fapta sunt particularități distinctive ale individului uman prin care se dezvăluie, în opinia cercetătorului, analogiile dintre om și divinitate.

Fenomen intrinsec al spiritualității autohtone, Sturdza rămâne interesant pentru cercetătorii în domeniu și prin aserțiunile sale cu privire la așa categorii și principii morale cum ar fi libertatea, fericirea, binele, toleranța, pe care le secundează doctrina creștină sau, mai bine zis, în creația sa ele apar din necesitatea conturării adecvate a importanței și rostului religiei ortodoxe în viața umană. Prin urmare, omul în creația lui Sturdza dovedește multe trăsături tangențiale cu cele desemnate de filosofi Augustin și Pascal: ființă dezintegrată interior, sortită unor veșnice conflicte intrapersonale, interpersonale și interumane, incapabil de a se dirija personal sau de a se integra în societate fără să țină cont de anumite noțiuni și principii etice; ființă cuprinsă de o frică irațională față de poziția dual-paradoxală în lumea reală: numai religia oferă omului perspective optimiste, aducându-i speranță, dragoste, fericire.

Promotor consecvent al concepției idealiste, Sturdza postulează problema fericirii, selectând-o inițial din hotarele eudemonismului antic, care de cele mai multe ori se reducea la interpretări ca

activitate a sufletului dirijată de virtutea perfectă, or la exegetul nostru eudemonismul poartă un caracter teist orientat spre elucidarea moral-conceptuală a ideologiei creștine.

Problema fericirii este cercetată și explicată de către Al. Sturdza din perspectiva și în legătură cu astfel de sentimente și noțiuni ca *adorarea*, *admirația* și *beatitudinea*. Elucidată printr-o triadă de ipoteze, fericirea până la urmă nu capătă o conturare definitorie în teoria sa, ideile destul de segmentare și, chiar am spune, destrămate vin să puncteze doar unele caracteristici ale categoriei date. De exemplu, exegetul vorbește despre gradele de intensitate a fericirii și esența fericirii supreme fără să oglindească propriu-zis ierarhia dată. Din *Apărarea Ortodoxiei* depistăm că gradul, „intensitatea fericirii crește pe măsură ce între cel binecuvântat și principiul fericirii sale se întemeiază o legătură mai mult sau mai puțin desăvârșită” (4). În ce privește fericirea supremă, ea rezultă din contrastul dintre binele și frumosul absolut – poli pe care omul nu-i poate atinge în această viață.

Semnificativ că în creația lui Sturdza sesizăm o tendință de delimitare, deși nu prea conturată, între ideea de bine și fericire. Spre deosebire de antici și în special de Aristotel, care nu numai că respinge opiniile lui Platon despre fericire ce constă, după părerea întemeietorului idealismului obiectiv, în „posesiune” sau într-un „mod de a fi”. Militând pentru sinonimia fericirii cu binele și indispensabilitatea ei de plăcere, Sturdza însă nu pune accentul egalității între fericire și bine. Pe aceeași traiectorie ideatică, abdicând de la evaluări arbitrare, Sturdza elaborează parametrii admirației și adorației care, conform concepțiilor sale, își au menirea în a reprezenta un izvor de inspirație veșnică pentru individul uman. Omul, consemnează autorul, este predestinat să se hrănească din ele, deoarece adorația este o acțiune centrală, iar admirația – cea mai pură dintre bucurii, incompatibilă egoismului, este principiul valorii și diviziunii.

Nu putem face abstracție în acest sens nici de accepțiile sale cu privire la principiul toleranței și caracterul lui aplicativ la istoria Bisericii Ortodoxe și, bineînțeles, a Bisericii Române. Escaladând conceptul de toleranță, Al. Sturdza, în scopul unei perceperii adecvate a esenței nominalizate, reliefează tipurile de adevăr – 1. *sublim*, 2. *relativ*, – concluzionând dubios că adevărul întotdeauna naște dreptatea. Fără a deroga din acest spațiu ideatic, autorul ilustrează din mai multe perspective esența principiului toleranței care, conform opiniei sale, presupune domolirea și stăpânirea forței, or ea nu poate fi confundată cu nepăsarea, pasivitatea sau frica. Toleranța, în opinia cărturarului, este o virtute

creștină, politică și socială, deci, consemnează el în *Apărarea Ortodoxiei*, în mod natural, există toleranță a bisericii, a statului, a individului. Pe temeiul acestor conchideri, toleranța nu numai că este pusă în schema unei tipologizări destul de sorginte pentru acea perioadă, dar și capătă o dezvoltare spectaculoasă în capitolul trei al lucrării desemnate. În compartimentul *Toleranța Bisericii* el susține că Dumnezeu este fundamentul tolerant și că slujitorii cultului său trebuie să fie aidoma pe pământ, iar cât privește toleranța ecleziastică, aceasta e necesar să se fundamenteze „pe cunoașterea temeinică a atribuțiilor divine, pe exemplul lui Iisus Hristos și pe adevăratele Sale făgăduieli”(5). În consecință autorul concluzionează că Biserica creștină e obligată să fie tolerantă, pentru că: este păstrătoarea făgăduielilor Atotputernicului; adoră Sfântul semn al Crucii; experiența de veacuri a dovedit că binele nu se face decât cu blândețe, atât pentru cuget cât și pentru trup. Operând în mod adiacent, Sturdza demonstrează că toleranța individuală trebuie să se întemeieze pe preceptul evanghelic: nu judecați pe alții pentru a nu fi voi înșivă judecați. Un adevărat creștin, consideră el, este structural tolerant „pentru că este umil, iar cugetul său este modelat după sfințele povește ale Evangheliei”(6).

În aria aceleiași traiectorii conceptuale, a abordărilor vizavi de domeniul eticii și moralei remarcăm că se înscriu și opțiunile sale cu privire la caracterul deosebit al creștinismului comparativ cu celelalte religii. Așadar, propunându-și să elucideze multiaspectual particularitățile distinctive și durabile ale religiei creștine, Al.Sturdza eșuează lamentabil din spațiul obiectivismului, încercând să nege sau cel puțin să voaleze o trăsătură definitorie a doctrinei creștine – smerenia ce la rândul ei impune umilința, supunerea demnității umane, aducând în calitate de argument compensatoriu ideea despre creștinism ca fiind unica religie care merge pe această formulă, deoarece a știut să facă virtute din căință și speranță. Glosând asupra conceptului de virtute, cărturarul demonstrează argumentat că ea în fond nu este decât emanația principiului universal. Din toate tipurile de virtute, Al.Sturdza acordă prioritate speranței care, conform opiniei sale, este unica capabilă de a alina și motiva durerile vieții și ale căinței. Pronunțându-se pe marginea acestor aspecte, autorul enunță explicit și categoric că la baza tuturor formelor de virtute stă credința, deoarece doar un simplu tur de orizont asupra ei ne deconspiră un evident și principal moment – „a face bine înseamnă a jertfi prezentul în favoarea viitorului”(7).

Confectionând o metaforă gnoseologică proprie virtuții, gânditorul în operele sale etalează și o cunoaștere temeinică a teoriilor anterioare

despre această noțiune a conștiinței morale – teorii dezvoltate în special de către exegeții antichității Socrate, Platon și Aristotel. De aprecieri la superlativ, însă, constatăm, se bucură numai Platon care în mai multe dialoguri, inclusiv *Gorgias*, *Republica*, *Teaitetos* se pronunță asupra esenței virtuții, ce în opinia întemeietorului idealismului subiectiv, sesizăm, se identifică cu lumea impură, degradantă, pentru ca sufletul să se poată delecta cu ceea ce este perfect și etern, adică să pătrundă și să existe în lumea Ideilor Absolute. Familiarizându-ne cu opiniile lui Sturdza despre noțiunea desemnată, important să evidențiem că ele temeinic se înscriu în maniera proprie a eticii creștine medievale care, la rândul ei, prefigura trei tipuri fundamentale de virtute: credința, speranța, dragostea. Bineînțeles că și în cazul lui Sturdza aceste forme sunt concepute sub aspectul religios – credința în Dumnezeu, speranța în bunătatea nelimitată a Divinității și dragostea pentru Providență. Fără a ne îndepărta de acest spațiu ideatic, subliniem că poziția lui Sturdza cu privire la cele trei forme fundamentale de virtute este destul de rigidă, totodată tradițională pentru epoca sa. Prezintă interes în acest sens și reflecțiile monarhicului descendent asupra libertății pe care, probabil, influențat de teoriile lui Augustin, o identifică cu liberul arbitru. Simptomatic că noțiunea nominalizată este dezbătută în strânsă corelație cu Binele, categorie care, la rândul său, este concepută ca idealul moral. În sens univoc, desemnăm că testarea relației inseparabile dintre *liberul arbitru* și *idealul moral* în creația lui Sturdza a fost dictată de intenția depistării unor criterii de conduită, activitate, colaborare a individului uman cu semenii și cu Dumnezeu pentru ca ele să consoneze cu principiile idealului moral. Cât privește liberul arbitru, acesta este legat de către cărturar de posibilitatea omului de a-și alege de sinestătător calea vieții.

Ilustrând perspectivele magistrale ale religiei creștine, în scopul unei comprehensiuni complexe a durabilității și infailibilității ei, Sturdza apelează la comparații cu etica și morala antică, probând că în secolele anterioare filosofiei creștine se propovăduiau așa principii ca: eroismul, modestia, cinstea, dragostea de țară – virtuți care în esență au rămas fragile și iluzorii atât timp cât sufletul uman nu s-a adăpat din adevăratul izvor al credinței în Dumnezeu. Din traiectul ideatic sturdzian, cu referință la categoria libertății, sesizăm o accentuată ambivalență generată de faptul că într-un caz ea este analizată din aspectul psihologic, iar în altul – de pe pozițiile etico-religioase. Notabil, că în aceeași manieră sunt cercetate și relația bine-rău, indiscutabile forme de delimitare și opoziție dintre moral și imoral. Cele două categorii autorul le

analizează în funcție de principiile creștine: Binele este supus unei perpetue afectări ontologice; Răul – lupta cu el revine creștinismului, ultimul fiind ilustrat ca o armă eficace de combatere a tot ce este negativ, nociv, degradant, chiar mai mult, el „a săpat adânc la rădăcina răului, dând la iveală trufia – cauză a răzvrătirii, dezbinării și durerii”(8).

Perceput ca o formă de contagiare spirituală, Răul, în opinia lui Sturdza, poate fi depășit prin respectarea principiilor divine, menite a remedia degradarea ereditară, simultan, cercetătorul decreteează că în procesul luptei cu Răul moral omul n-are alternative, or, obediența în fața Providenței este unica sa cale. O poziție tradițională canoanelor creștine este urmată de Sturdza și la compartimentul analizei și tipologizării Adevărului, pe care îl dezvoltă într-o gamă largă de aspecte: deosebirea dintre adevăr și dogme; adevăr absolut – adevăr relativ; relația adevăr – dreptate – rău, lăsându-se probabil și de astă dată impulsivat de teoriile filosofice anterioare în care nu exista o delimitare precisă între Bine, Adevăr și Frumos.

Lecturarea lucrărilor și codurilor estetice sturdziene ne permite să constatăm că din paleta complexă a aspectelor ideatice abordate se evidențiază în special așa momente ca: rostul omului de geniu în societate; procesul creației; genurile artistice; categorii estetice; idealul; imitația ș.a., iar acribia pe care filosoful o pune în alcătuirea tezelor și comentariilor reprezintă o uimitoare mostră de tribulații spirituale.

Interesul față de aspectele nuanțate mai sus – Ideal, Imitație, pe care Sturdza le atestă ca „stele călăuzitoare în artele frumoase”(9) este provocat de un șir de întrebări, dubii la care tinde să răspundă. În primul rând, exegetul încearcă să clarifice o problemă cu caracter lingvistic și anume, el observă că atunci când se evaluează două lucrări – portret și peisaj, formulele lingvistice la care se apelează pentru a le caracteriza sunt diferite. Portretul se apreciază „ca stare ideală”, iar peisajul „ca priveliște ideală”, ultima expresie, remarcăm, în opinia lui Sturdza are un caracter echivoc și mai puțin concludent decât prima. Tot el este cel care răspunde la ecuația dată prin următoarea concluzie: cu excepția omului „lumea creată de Dumnezeu e la locul său, cu umilință își face datoria și nu s-a abătut de la menirea sa inițială”(10). Un pictor adevărat, opinează Sturdza, tinde în permanență spre ceva suprem, prin geniul său el în chipul uman descoperă acele schimbări prin care au trecut semenii noștri, deoarece în mod instinctiv, „călăuzit doar de intuiție, artistul adevărat caută un model care nu mai există pe pământ”(11) și, bineînțeles, în niciun caz nu poate deveni obiect al imitației

pentru aceeași lucrare. În același context, Sturdza desemnează că năzuința neclintită a oamenilor spre ideal e o probă nedeșmințită a căderii lor moral-spirituale, deoarece „unde nu ți-ai arunca privirea, pretutindeni frumusețea grațioasă apare cu semne de boală, precum o floare minunată careia un vierme nevăzut i-a ros rădăcina și tulpina”(12).

Problema idealului, a stării ideale Sturdza o cercetează alături de parametrii care-s chemați să diferențieze, separe omul de alte animale, fapt ce-l determină să afirme că aspirațiile umane spre ceva perfect, măreț, nobil dispar pe măsură ce individul își epuizează forțele spirituale, astfel idealul se deplasează în categoria visurilor neîmplinite.

Ancorat în această arie estetică, Al. Sturdza, spirit cuprinzător, capabil să asimileze și să reabordeze în complexitate orice subiect, își propune să cerceteze și prezența, manifestările și atitudinea față de ideal la diferite etape de dezvoltare istorică a civilizației umane. Rezervat, fără însă de a dezaproba cultura antică, autorul tratatului *Ideal și imitație* subliniază că și păgânii au fost oameni, astfel natural că au aspirat spre ideal, chiar dacă din ignoranță împăcarea omului cu Dumnezeu o camuflau în numeroase ceremonii sângeroase, jertfe și mistere. Stilul său cumpătat emoțional vizavi de realizările celor ce au stat la leagănul spiritualității universale, devine explicit din moment ce Sturdza le contrapune valorilor creștinismului. Nu produce efect de surpriză nici concepția sa despre categoria frumosului, precum și a antipodului său – urâtul. Preferențial plasat pe pozițiile creștinismului, Sturdza acceptă frumosul adevărat doar ca o particularitate intrinsecă și exclusivă, proprie creației Marelui Artist. Aici observăm că în accepția lui Sturdza există mai multe tipuri de frumos: 1. frumosul artistic – net superior celui din natură; 2. frumosul adevărat care poate fi perceput doar de oamenii înzestrați cu har și talent.

Pe ecranul operei estetice sturdziene se nuanțează și eforturile cu privire la tendința de tipologizare și ierarhizare a genurilor artistice. În cadrul acestor investigații, compatriotul nostru excelează în cercetarea a așa genuri ca: literatura, pictura, muzica, sculptura, precum și a speciilor literare cum ar fi: oda, epopeea, tragedia, drama etc. Tentativa de tipologizare a genurilor artistice în creația lui Sturdza se rezumă la faptul că în clasificarea acestora descinde de la principiul posibilităților și particularităților de reflectare și reprezentare. Rămâne ineluctabilă originalitatea principiului tipologizării genurilor artistice de către Sturdza, însă propriu-zis ideea clasificării lor după anumite criterii, constatăm, că a fost și este destul de frecventă: Lessing le sistematizează în conformitate

cu mijloacele de realizare; Hegel – în funcție de gradul spiritualității; Schopenhauer – după gradul de obiectivitate a voinței; Dessoir – după raportul relației cu lucrurile lumii reale; Kant – în ecuație cu elementul expresiv.

În linii mari, conceptul estetic sturdzian se formează în perioada când factorul moral-educativ devine dominantă de bază, principiul indispensabil al creației artistice. Fidelitatea, consecvență principiului kalokagathia, compatriotul nostru o decretează prin tangențialitatea dintre etic și estetic în operele artistice, idee pedalată cu abilitate de autor ori de câte ori are nevoie de a dovedi că scopul suprem al artei este educarea virtuții. Deși unele lacune de apreciere și interpretare vin să minimalizeze din aportul său cu caracter estetic, fapt consumat din momentul ce luăm caz de consacrarea autodevoratoare a lui Sturdza idealurilor creștinismului, totuși nu putem ignora vivacitatea și viabilitatea ideilor sale cu privire la menirea, rolul și locul esteticii. Mizând pe o ilustrare convingătoare, cărturarul frisonază statutul, obiectivele esteticii, oferindu-ne cu generozitate un șir de raționamente, abil selectate, chemate să îi afirme poziția. Cu un potențial edificator mare se prezintă următoarele enunțuri programatice cu privire la funcțiile esteticii pe care le desprindem din factura eseului *Considerente despre etimologie și estetică în raport cu istoria și științele antichităților*: estetica deschide dominația ideilor simbolice cărora indubitabil li se supune armonia și sublimul; oglindește prioritățile poeziei comparativ cu alte arte; călăuzește artistul în drumul anevoios de pătrundere a sensului, esenței cuvântului divin; este judecătoarea supremă a tuturor operelor artistice – nimic nu se ascunde de ochii ei – „caractere, moravuri oglindite în artele frumoase... enigme ale lucrărilor vechi scrise”(13), ea dovedește adeseori mai multă precizie în determinarea unor monumente, epoci decât istoria etc.

Selectăm din eseu și alte opinii în care Alexandru Sturdza postulează rostul esteticii care „studiază toate monumentele proprii creațiilor frumoase – de la un sunet fugar și o schiță sumară până la un colos arhitectonic pe care se mai percep urmele veacurilor perindate”(14). Fără a deroga de la acest aspect, subliniem că, printre funcțiile de bază ale esteticii, autorul sesizează capacitatea ei de a descoperi nemărginirea spiritului, dezamăgirea inimii, pasiunea către formele reale.

În linii mari, o lectură atentă a operei sturdziene ne învederează că și lucrările sale publicistice, în special eseurile: *Viața spirituală și viața literară în Orient*; *Prinos amintirii despre Jukovski și*

Gogol; *Convorbirea admiratorilor slovei ruse și „Arzamasul”* ș.a. conțin nu numai reflecții gen estetic, dar și ne prezintă un complex material factologic cu privire la manifestările culturale din sânul intelectualității est-europene din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Contemplator avizat și cercetător înzestrat cu spirit analitic, Sturdza a știut, într-o perioadă de mutații istorice și spiritul-culturale, să treacă cu naturalețe peste unghiurile ascuțite ale tribulațiilor social-politice, orientându-și atenția spre valori menite să fie absolvite de calitatea efemerului – estetice, morale, filosofice, pedagogice, teologice. În acest sens, putem risca afirmația că, deși n-a abordat aspecte angoasante ale timpului – național-politice, totuși opera vieții sale ne demonstrează cu exces de lux că nicicând nu s-a ascuns în nisipul accepiilor amorale, a tăcerii confortabile. A fost una dintre puținele personalități ale culturii noastre care în momente de cumpănă nu și-a asumat obligații, responsabilități exagerate, ci a creat, aducându-și incontestabil prinosul la tezaurul național-spiritual.

Ultima ratio, fenomenul Sturdza, opera lui mai rămân puțin cunoscute și cercetate, or, o eventuală atenție față de ceea ce a fost și a creat monarhicul descendent va crea oportunități de evaluare și redimensionare a aspectelor inedite ale plurității și vivacității talentului său.

Note

1. Богуславский Н. Б. Примечания // Чернышевский Н. Г., Избранные философские сочинения. Т. 1.- Москва, Госполитиздат, 1950, p.546
2. Sturdza A. Apărarea Ortodoxiei. –București,2001, p.17.
3. Коротков Н. Социальный аспект проблемы человека в религиозной философии. – Киев, 1978, p. 82.
4. Sturdza A. Apărarea Ortodoxiei. –București, 2001, p.56.
5. Ibidem p.76.
6. Ibidem. p.100
7. Стурдза А. Ручная книга православного христианина церкви хрестьянской. 1830, p.48
8. Sturdza A. Considerații despre doctrina și spiritul Bisericii Ortodoxe. –București, 2001, p.22.
9. Sturdza A. Ideal și imitație în artele frumoase // Revista de Filosofie și Drept, Chișinău, 1992, N.3, p. 33
10. Ibidem.
11. Ibidem
12. Ibidem
- 13.. Стурдза А. Нечто об этимологии и эстетике по отношению к истории и к науке древностей // Москвитянин, 1842 ,N 10 , p.27
14. Ibidem, p.21.